

POSLE 1683 GODINE

POBUNA SRBA U LICI DALMACIJI I SLAVONIJI

Kad je stigao glas o turskom porazu pod Bečom 1683 godine, nastane vrenje među Srbima u pograničnim krajevima Turske. Prvi se pobune Srbi u turskoj Dalmaciji 1684 godine. Na čelo pobunjenih Srba stupe Stojan Janković i Ilija Smiljanić, heroji srpskih narodnih pesama.

Mlečići su pomogli ustanicima i, posle krvavih borbi sa hrabrim muslimanskim krajišnicima, turska Dalmacija oslobodi se i podredi mletačkoj vlasti.

Za Dalmacijom pobune se Srbi u Lici. Bilo ih je 3000 boraca.

Mlečani pokušaju da i Liku i Krbavu pridobiju, kao i tursku Dalmaciju što su, pa pošalju Ličanima u pomoć Iliju Smiljanića i arambašu Došena Vučkovića. Tada se dignu i Srbi u Krbavi pod kapetanima Dobrivojem Kneževićem i Predojem Zaklanom iz Bunića.

Austrijanci se preplaše da će Mlečani uzeti Liku i Krbavu, zaleđe Primorja, koje su oni držali. Zato pošalju tamlo generala Josipa Herberštajna, sa Srbima Krajišnicima, od Žumberka, Gomirja, Plaškog, Brloga i tako dalje. 1685 godine general je dvaput provaljivao, ali bez uspeha. Muslimanski krajišnici, čuveni sa svoje hrabrosti, branili su se lavovski. Na povratku, general povede 100 srpskih porodica i naseli ih oko Budačkog kod Karlovca.

Do 1689 godine borili su se ustanici sami. No, 1689 udari general s celom krajiškom vojskom. Sad joj se pridruži sav srpski narod i Lika i Krbava budu oslobođene gotovo bez boja.

Muslimani se povuku iz Like i Krbave u Bosnu. Onih 1000 koji su ostali porimokatoliči fanatični svećenik Marko Mesić, vojnički kapelan i savjetnik generalov, koji će besno jurišati kasnije i na pravoslavne da ih porimokatoliči.

U oslobođenom kraju bilo je dosta nenastanjenog prostora u koji navre narod iz Dalmacije, Bosne i onih delova stare Krajine, gde je narodu već postalo tesno.

Tako deo Srba iz Škara i Vilića naseli Vrebac i Kesić, Brložana Pećane i deo Jošana, deo Prokika i Skalića naseli Mutilić, 1716 g. Preseli ovamo i prokički kapetan Marijan Knežević, Srbi Dalmatinci nasele

Zrmanju, Gračac i Medak. Kninjani naseliše V. Popinu i Mazin, deo Divoseljana naseli Bruvno, Kosiljana 40 kuća, pod knezom Vujasinom Mileusnićem naseli Široku Kulu, 1690 g. naseli se 60 kuća u Korenicu i Bjelopolje, na krbavsku sumedu nasele se Srbi iz Kupreša, Grahova i Knežpolja u Bosni.

I u Slavoniji pobunili su se Srbi posle 1683 godine skupa sa Hrvatima i oslobodiše se, uz pomoć austrijske vojske.

Posle oslobođenja Like, Banije i Slavonije, Vojna Granica je proširena od svoje stare međe do erdeljske granice.

NOVO NASELJAVANJE KORDUNA

Posle turskog poraza pod Bečom 1683 godine, Austrija je pozvala sve Hrišćane pod Turskom, da se dignu protiv Turaka. To su učinili i u ratu Eugena Savojskog 1716-18.

Usled menjanja ratne sreće, mnogi kompromitovani Srbi morali su se seliti sa svojih ognjišta u Bosni, pa su nastanjivani i po Kordunu.

Grof Štrasold, karlovački podđeneral, naselio je 2784 Srba oko G. i D. Budačkog i Vojnića. Pukovnik Oršić doveo je Srbe od Kladuše i Cazina. Prve je naselio po Budačkom i Kolariću, a druge po Perjasici i Tržiću. Ogulinski podkapetan Hranilović doseli iz Bosne 200 porodica i naseli ih po Skradu, Veljunu, Blagaju, Kremenu, Primišlju, Močilima, Slušnici i Rakovici. Slunjski fenrih Vuk Grbić, knez Stevan Kukić, Srbin i Hrvat knez Mihailo Sabljak dovedu u Rakovicu 200 srpskih i hrvatskih kuća. Barilovački kapetan baron Halerstajn dovede 158 porodica i naseli ih po Koranskom Bregu, Kosijerskom Selu, Malom i Velikom Kozincu.

1716 godine nasele Srbi Krstinju, ali se posle jedan deo vrati u Tursku. Vođena je vojna istraga što je bio uzrok ovom povratku, iako hrvatske nacionaliste tvrde da Srbi nisu bili nikom potrebni. Da je bilo tako, onda bi se svi u Austriji morali biti radovati što se to „*balkansko smeće vraća*“.

1718 godine naseli turanjski kapetan baron Kulmer Srbe oko Turnja i po Mostanju, tik uz Karlovac. No, hrvatske vlasti dignu graju, te ih 1721 presele u Tušilović. Dakle, nisu ih Hrvati privijali uz grudi bratske.

Za cara Josipa Drugog s Turskom 1788-90 god. Opet se ratna sreća kolebala. To je dovodilo do prisilnih seoba. Ma da je Kordun već bio dobro naseljen, doseljeno je i razmešteno u ogulinsku i slunjsku reginemu još 2646 duša, sa 450 ratnika, dok ih je u ličku i otočku regimentu doseljeno 4677 duša, sa 847 ratnika.

OSLOBODENJE I NASELJAVANJE BANIJE

Banija je bila čisto hrvatski kraj, pre Turaka. Ali Turci su skoro istrebili hrvatsko stanovništvo. Provaljivali su iz godine u godinu u Baniju, robeći, paleći i ubijajući. Srušili su bili 70 tvrđava i tvrđavica. Kako piše hrvatski historičar Smičiklas:

„Kukavni narod bježao je kao ovce, kad se med nje vuci uvuku. Puk hrvatski u hrpama na hiljade prelazio je granicu svoje otadžbine, da bi drugdje tražili bolju i sretniju domovinu.“

Dakle, i odavde bežali su Hrvati ispred Turaka, kao i Srbi, s razlikom što su bežali dalje, a ne da se bore na granici.

1556 g. osvoje Turci i Kostajnicu. Tako je sva Banija došla u njihove ruke, osim uzanog pojasa oko Petrinje i Hrastovice.

Za Turaka naselili su se po Baniji Srbi, ali ne vrlo gusto.

Na austrijski mali deo Banije naselio je prve Srbe Petar Keglević, po naređenju bana Ivana Draškovića, 1640. A 1680 god. doveo je vojvoda Bradić 120 srpskih porodica. To je sve.

Posle 1683 godine oslobođena je i Banija.

Kako je prostora bilo dosta, naseljeno je do 1701 god. 11.000 duša. Naseljeno je 36 sela. A kad je Bos. Novi vraćen Turcima, presele se Srbi u Baniju, popunjavajući prazna mesta.

Čak je zagrebački biskup Martin Borković naselio Srbe u Bović, Kirin, Stipan, Topusko, Pernu, Čemernicu, Blatušu. Trebalo je biskupu kmetova. No, Srbi se odupru oružanom rukom i postanu slobodni seljaci kao i drugi graničari.

U to doba nasele se i Sjeniĉak, Slavsko Polje, Utinja, Trebinja.

1739 g. posle poraza Austrije, u ratu s Turskom, izgubi Austrija i dva sreza na desnoj obali Une, koja je dobila 1718. Tada svi Srbi iz tih srezova pređu u Baniju i nasele se među druge Srbe, najviše u glinskoj ili Prvoj banskoj regimenti.

Za cara Josipa Drugog s Turskom 1788-90 god. naselilo se u Baniju iz Bosne 1246 porodica, sa 15.000 duša. Najviše oko Topuskog, u Blatuši, Čemernici, Perni, Vrginmostu, Boviću, Stipanu.

U Slavoniju prešlo je u brodsku krajišku regimentu 49 porodica, sa 312 duša, a u novogradišku 179 porodica, sa 1722 duše.

S ovim je naseljavanje Srba u Hrvatskoj i Slavoniji završeno.

NACIONALNO IME SRPSKOJ STRANCI

Od pojave Ante Starčevića pa do danas, hrvatske nacionaliste odriču ovim Srbima njihovo nacionalno ime. To su za njih Vlasi, Cincari, Cigani, Grci, samo ne Srbi. Došli su među Hrvate i poslovenili se, a za čudo govore svi štokavski i ijekavski, kao u Zapadnoj Srbiji, Raškoj, C. Gori i Hercegovini, a ne čakavski, kajkavski, kao Hrvati! Čak je i dr. Vl. Maček napisao u Sad, da je taj narod bez narodnosti posrbio tek grof Kuen, ban hrvatski, od 1883-1903. a dr. Krnjević, Radica i slični da je taj nepoznati balkanski narod u Bosni, posrbio, posle 1878. Ven. Kalaj i barun Burijan, upravnici Bosne.

Tačno je da mnogi austrijski spomenici zovu te Srbe Vlasima, nekad Tračanima, Ilirima. Ali, da ih zovu svi, zar bi to išta značilo? Srpski narod nije nigde, osim u krugovima inteligencije, zvao Hrvate Hrvatima, u Sremu, zvao ih je Bobama i Šokcima, u Baniji Šokcima, u Bosni Mađarima, u Hercegovini Latincima, u Lici Kranjcima i Bunjevcima, u Srbiji i C. Gori nije znao, do najnovijeg vremena, pa postoje. Znači li to da Hrvata nema? Raški i bosanski vladari i humski hercezi zvali su Dubrovčane i u zakonima i u ugovorima, Vlasima, iako nisu bili Vlasi.

Kako je nastao naziv Vlasi za Srbe? Stari Romani, u srednjevekovnoj Raškoj, nazivani su Vlasima. Oni su bili stočari i zato potlačeni. Ako bi se Srbin oženio Vlahinjom, deca bi padala u niži stalež Vlaha. Posle se naziv protegao na sve stočare, i Srbe.

Kad su se pomuslimanili Srbi u Bosni, stali su ovim pogrđnim nazivom zvati svoju pravoslavnu braću, te se taj naziv raširio i među muslimanima u severnoj Srbiji i prešao u Austriju.

Ali nikad turska država nije zvala Srbe Vlasima, već uvek Srbima. Kad Mehmedpaša Sokolović piše komandantu Temišvara. And. Batoriju 1551 g. on kaže: "I što mi šalješ pisama i sve mi srpskim jezikom šalji, a ne fruški (francuski)" Dakle, ne karavlaški jer je znao ko su Srbi i ko su Vlasi. Da je rekao Batoriju "piši mi vlaški..." dobio bi rumunsko pismo, jer je i Batori znao ko su Vlasi, a ko su Srbi.

Čak da su se Srbi sami nekad pred muslimanom, Hrvatom ili Švabom tim imenom zvali, znajući da ga oni tako zovu i da će ga tako bolje razumeti, to bi bilo bez ikakva značaja. Oni su govorili i muslimanima da su raja (stado), kako su ih oni zvali, pa ipak nisu bili stado.

No, na višim mestima su bili upućeni, pa su Srbe zvali Srbima ili Rašanima ili opet: „Srbima i Rašanima ili Vlasima“.

Navedeno je već da je Nikola Jurišić zvaao Srbe samo Srbima, a car Ferdinand Prvi u danjoj privilegiji, Srbima ili Rašanima.

Navešćemo tih primera još:

Ercercog Matija naziva Srbe iz Varaždinskog đeneralata 1604 i 1605, u dva akta, samo Srbima.

U papskoj buli od 21 nov. 1611 zovu se ovi isti Srbi samo Srbima, na više mesta.

A u buli pape Ivana Petog od iste godine o osnivanju manastira Marče, zovu se Srbi Srbima.

Car Ferdinand Drugi potvrđuje Simeona Vratanju za episkopa ovih Srba: „*Vlaha i Srba*“.

U privilegiji Cara Ferdinanda Drugog, od 15 nov. 1627, danjoj ovim Srbima, on ih zove Srbima.

Tako Srbe zove Srbima i carevi Rudolf, Leopold, Josip Drugi, Karlo Šesti, Marija Terezija i dalje svi.

Isto tako Ratni savet u Šr. Gradcu, Carska Tajna Kancelarija, Dvorski Ratni Savet, Ugarska Dvorska Kancelarija, ministar baron Bartenštajn, referent za srpske poslove – zovu i Srbe u Hrvatskoj Srbima.

Hrvatski ban Adam Baćani daje 1696 g. zaštitnu diolomu srpskom narodu između Kupe i Une (Banija) i naziva ga vlaškim ili srpskim narodom.

Grof Đuro Zrinjski, naseljavajući Srbe na svoja imanja oko Gomirja, zove ih 1602 „*Vlasima ili Srbima*“.

Godine 1744 piše osorski biskup Matija Karaman protiv Srba u Dalmaciji i zove ih „*Servijani, koji su došli u to vreme iz Bosne*“. God. 1750 piše, da dalmatinske Srbe rastavlja od austrijskih Velebit.

U jednom izveštaju Zadarske nadbiskupije iz 1760 g. kaže se za Srbe „*ilirski, vlaški, slovenski ili srpski narod*“!

Godine 1706 pobunili su se Srbi u Slavoniji, koja je na kartama bila obeležena kao „*Mala Vlaška*“, jer su i rimokatoličke štokavce tada zvali Srbima. Pukovnik baron Nehem javlja iz Oseka Ratnom Savetu „*da su se pobunjeni Srbi u Maloj Vlaškoj dobrovoljno razišli*“ Čak 1572 obeležio je dr. Wolfgang Lanc, na karti, izdanjoj u Amsterdamu, kraj od Valpova i Đakova na istok „*Raška*“

Zagrebački biskup Mikulić Ignjatije zove ih 1688 god. U ugovoru sa Srbima, naseljenim na njegovu imanju oko Trepče u Baniji „*Srbima, koje obično Vlasima zovu*“

Ninski biskup Blaž piše 1609 g. da su došli iz Like dva poslanika, radi preseljenja u Dalmaciju i donela pismo „*srpski pisano*“.

Senjski biskup S. Glavinić putuje kroz Liku i beleži koliko gde ima pokatoličenih muslimana, rimokatolika i Srba „*šizmatika*“.

Juna 23 godine 1640, piše zagrebački biskup B. Višković, da treba proterati marčanskog „*srpskog episkopa*“ Maksima Petrovića i postaviti jezuitu Levakovića. Na više mesta, u ovom drugom pismu papskom nunciju u Beču, nadbiskupu Gašparu Mateju, on Srbe zove „*Vlasi ili Srbi*“

Zagrebački biskup L. Petretić (1648-67) zove u nekim svojim donacijama i dekretima Srbe u Hrvatskoj više puta samo Srbima, a nekad „*Vlasima ili Srbima*“. U jednom svom dugom izveštaju Dvorskom Savetu od 21 aprila 1622 g. čak kaže da su došli iz „*Kraljevine Srbije*“. Za jezik Srba u Varaždinskom đeneralatu kaže: „*srpski jezik, koji se kod nas vlaški naziva*“.

God. 1703, senjski biskup Martin Brajković, u pismu caru, zove Srbe „*Morlaci ili Srbi*“.

Čak i nadahnjivač sve hajke na pravoslavlje, nadbiskup i kardinal Kolonić, zove sve Srbe u Austriji Srbima.

Još 1810 godine, Konstantin Stanić, križevački unijatski biskup, u istoriji unije, podnesenoj carskom dvoru, zove srpski narod, doseljen u Hrvatsku, isključivo Srbima. Toga posle ne bi nipošto učinili Drohobecki, Njaradi ili Šimrak.

Čak su, u mnogim spomenicima, pa i u popisima stanovništva, i rimokatolici štokavci označavani kao Srbi ili Vlasi rimokatoličke vere. I poznati istoričar Valvazor spominje rimokatoličke Vlahe. Sam kardinal grof Kolonić, preporučuje franjevce za sveštenike „*Srbima koji su katolici*“.

Odlični etnograf austriski Cernig govori o „*tzv. Vlasima*“, tvrdeći da to nisu Vlasi, već Srbi.

Poznati mađarski istoričar, državnik i veliki posednik u Hrvatskoj, pa i u Baniji, N. Ištfanfi, naziva izaslanike, koji su došli 1596 iz Bosne u Petrinju, radi pregovora o preseljenju u Baniju, Srbima. U to vreme, i on je bio u Baniji, pošto je bio došao u Zagreb, da instalira hrvatske banove G. Stankovačkog i I. Draškovića, kao carev komesar. On Srbe zove Tračanima.

Znameniti istoričar rimske crkve, jezuita dr. N. Niles, uvek naziva Srbe u Hrvatskoj Srbima, a za Gomirje kaže da je srpski manastir.

Godine 1770, čuveni hrvatski pisac katolik Adam Krčelić, spominje vojvodu Kovačevića „*Srbina*“, kao ktitora „*crkve pravoslavne u Kapeli kod Belovara*“ i piše da su se Srbi počeli naseljavati u Hrvatskoj i Slavoniji za cara Ferdinanda. On i unijate zove „*Srbima, koje uopšte zovu Vlasima.*“ Kaže da Vlasi u Hrvatskoj nisu Romani, već Srbi.

Rumunjski mitropolit And. Šaguna, Rumun iz Erdelja, koji zna ko su Vlasi, napisao je 1862 g. u nemačkom delu „**Historija grčko istočne crkve**

u Austriji“: „*Katolički Hrvati nazvali su srpske koloniste „Vlasima“, da im se time narugaju i obeležje da oni ne pripadaju istom narodu sa katoličkim Hrvatima.*“

Mađarski pisac Čaplović piše također 1819 u svom delu „**Slavonija delom i Hrvatska**“, da katolički Hrvati zovu, sprdajući se, Srbe Vlasima.

Dr. Rad. Pl. Radić, kanonik, piše u svom nemačkom delu o ustrojenstvu pravoslavne crkve u Austrougarskoj 1877 g.: „*Zbog iste vere s Vlasima, rimski katolici zovu Srbe, podrugljivo, i Vlasima.*“

Jednako zovu Srbe Srbima veliki poznavaoци srpske istorije u Austriji, Vaniček, Šviker, Biderman, pa Jireček, pa Hrvati Rački, Jagić, Šišić i drugi.

No, danas Ivan Meštrović piše, bez libljenja, besmislicu, da su zapadni Srbi bili Vlasi i slavizirali se među Hrvatima, iako ne govore ni njegovim čakavskim, ni kajkavskim govorom d-ra Mačeka, već drobljačkim govorom Vuka Karadžića! Starčevićanstvo je, kao politički sifilis, izazvalo kod savremene hrvatske inteligencije omekšanje mozga.

Što se tiče cincarskog, vlaškog i grčkog porekla, g. Meštrovića i današnje njegove kardaše bije austriska statistika od 1821 g.. U provincijalu (građanskoj Hrvatskoj) ona je našla: Srba 125.528, Vlaha 122, Grka 136, Cincara 675.

Ali, što je zanimljivo, u Baniji, na Kordunu i u Lici ni jednog jedinog Vlaha, Grka ili Cincarina! Njih je bilo samo u Sremu, a manje u Slavoniji.

SRBI O SEBI

Razume se, Srbi su dolazili bez školovanih ljudi, nisu pisali dokumenta, već su ih drugi pisali o njima. Ali ipak je ostalo dosta dokumenata iz kojih se vidi da su se oni držali Srbima, davno pre bana Kuena d-ra Mačeka i Kalaja i Burijana d-r Krnjevića i Radice.

Godine 1754 podnose dalmatinski Srbi molbu mletačkom Senatu, u kojoj mole da im se dozvoli izabrati vladiku, a molbu počinju rečima:

„Mi, slavenosrpski narod grčkog zakona Istočne crkve...“

U molbi traže vladiku *„od našeg srpskog jezika“*.

Godine 1759 mole generalnog proveditora mletačkog za Dalmaciju, da im se dade vladika *„od našeg slavenosrpskog jezika“*, pa kažu da su mnogi *„Slavenoserbi iz mnogih provincija, a najviše iz Bosne i Hercegovine i iz sveta Ilirika“* prešli na mletačku zemlju.

I 1795 g. kažu, u molbi: *„Mnogobrojni slavenoserbski narod grčke vere“*, dok 1796 g. javljaju da su izabrali S. Ivkovića za vladiku *vsego našego slavenoserbskoga dalmatinskoga naroda.*

Godine 1708 daju zapadni Srbi punomoć svome episkopu Atanasiju Ljubojeviću i delegatima: jeromonahu manastira Gomirja danilu Ljubotini, protopopu Kuzmanu iz Kostajnice i popu Damjanu iz Banije, za Srp. Narod, Crkv. Sabor u Srem. Karlovcima.

Ovu punomoć potpisao je jedan kapetan, 14 zastavnika, 11 knezova, 3 protopopa i 18 sveštenika. Punomoć je napisana srpski ćirilicom, a dodan joj je, u Beču, i latinski prevod. U punomoći se narod u Lici, na Kordunu i u Baniji zove srpskim narodom.

A iz slavonskog ili pakračkog vladičanstva otišli su na ovaj srpski sabor episkop Sofronije Podgoričanin i delegati: dva kapetana, jedan knez, jedan odabaša i još 4 građanska lica.

Godine 1665 poklonio je manastiru Lepavini u Varaždinskom đeneralatu jedno četverojevandjelje, Joakim Đaković *„milostiju Božijeju pravoslavni episkop Srboslavunskih“*. On je 1667 bio u Moskvi i tamo se zapisao kao episkop slavonskih Srba.

Ali je vrlo zanimljivo, da se unijatski episkop, vaspitavan u Bolonji u Italiji, potpisuje na pismu svojim kaluđerima u Marči 23 oktobra 1682, kao *„episkop Srblijem“*.

Ima mnogo dokumenata po kojima su srpski kaluđeri, došavši u Rusiju i Sedamnaestom i Osamnaestom veku, krajeve, naseljene Srbima u Hrvatskoj, zvali *„srpskom zemljom“*, a nekad *„srpskom i cesarskom“*

Srbi u ovim krajevima posvećivali su svoje crkve i srpskim svetiteljima: Sv. Savi u Vrbovljanima, Jošanima i Brlogu, knezu Lazaru u Jasenku kod Gomirja, u Grabovnici kod Čazme, u V. Pogancu, u Botinovcu, u Brezovcu, u V. Grđevcu, u V. Pisanici, sve u belovarskoj županiji. Razume se, ovo nisu svi slučajevi. Gotovo u svim crkvama nalazila se ikona Sv. Save, pa negde ikone Stevana Nemanje, Stevana Dečanskog, Kneza Lazara. U crkvama nekima, npr. u Dišniku, naslikan je 1750 (pre vaskrsa Srbije), pod prestonom ikonom Majke Božje, srpski grb, a u V. Pisanici 1780 g.

Na posletku, skoro svi Srbi dolazili su pod srpskim imenima. Kalendarska imena počinju preovlađivati u Osamnaestom veku, u Austriji. Uzimamo imena samo prvaka, koji su 1596 g. poslali delegate u Petrinju, radi pregovora o preseljenju u Baniju. Njina imena bila su: Radoslav, Miloš, Dojčin, Rajak, Bogdan, Drakula, Tomaš, Radonja, Radoje, Živko, Vojin, Slavuj, Novak, Radosav, opet Novak, Hranislav, Vujin, Vraneš, Manojlo, opet Bogdan i Vujica. Od 21 imena, samo tri nesrpska.

Da su bili cincari imali bi cincarska imena. Da su – po Meštroviću – slavizirali se među Hrvatima, zvali bi se Mate, Jure, Ive, Ante, Tone i tako dalje.

A svi ti Srbi slavili su slavu, koju samo Srbi slave među svima Slovenima, a među Hrvatima po neki Srbin, za neko vreme iza svog rimokatoličenja, dok se Slava, pod uticajem rimokatoličke crkve, kao i srpsko osećanje, ne ugasi.

KNJIGA I PESMA ZAPADNIH SRBA

U ono doba zapadni Srbi nisu mogli imati neke književnosti. Srbi pisci počeli su se pojavljivati tek krajem Osamnaestog veka. Ali koliko ih je bilo, svi su bili svestni Srbi.

Stevan Vujanovski iz Banije izdao je 1772 g. u Beču nemačku gramatiku „*u korist srpske dece*“.

Iste godine izdao je korenički prota Stojan Šobat katihizis za srpske škole, u obliku pitanja. On ovako počinje:

„*Ko si ti?*“

„*Ja sam čelovjek, Srbin, hristijanin!*“

„*Po čemu zoveš se Srbin?*“

„*Zovem se po rodu i slovu iliti jeziku onih ljudi, od kojih proishodim i koji imenuju se Srbi.*“

1794 g. štampa Ličanin Vićentije Ljuština u Beču talijansku gramatiku, pa kaže u njoj da „*naš iliričeskij ili obšće serbski nazvatij jezik nema artikla kao talijanski.*“

1809 g. štampao je Ličanin A. Jov. Došenović u Budimu „**Čislenicu ili nauku računa**“ i kaže da je „*od inostranih jezika na srpski sabrata*“.

Slavonac od Belovara Pavle Solarić izdaje oko 1810 više knjiga u Mletcima u korist „*svog srpskog roda*“, „*za upotrebu Slovenosrbima*“ i „*slavnom srpskom narodu*“.

U to doba bilo je još rimokatolika koji su se osećali Srbima. Zato je Matija Antun Reljković, znameniti pisac osamnaestog veka, pevao svojim Slavoncima u svom „**Satiru**“:

Oj, Slavonče! ti se vrlo varaš,

Koji god mi tako odgovaraš.

Vaši stari jesu knjige znali,

Srbski štili i srbski pisali.

Zanimljiviji je slučaj rimokatoličkog župnika iz Like Josipa Krmpotića.

1788 godine pošlo je u C. Goru 200 Ličana i 200 Otočana, da pomognu u zajedničkom ratu protiv Turske. Bilo ih je pravoslavnih i rimokatolika. Vodio ih je kapetan Filip Vukasović, pravoslavni. U slavu tog pohoda ispevao je župnik rimokatolički Krmpotić pesmu, u kojoj ih sve naziva Srbima:

Pred njima je plemić od starine,

Vukasović od ličke Krajine .

Ostali su roda viteškoga.

Pravi Srbi, pravo slave Boga.

Zatim peva:

**Nijel' Srbin Kraljeviću Marko,
Od kog srbski znade pjevat svako?**

Pa:

**Dvi hiljade jur imade ljeta,
Odkad Srbin slavom puni svijeta.**

A da je tako bilo, svedoči znameniti hrvatski pisac osamnaestog veka M. P. Katanić, u delu „**De Istro enisque adcolis 1798**“. Evo šta on kaže za srpsko ime:

„Ono je zaista našim Ilirima tako poznato, da se svuda Srbljima zovu, ne samo oni koji žive u Srbiji nego skoro po svemu Iliriku, a i po Daciji, osobito, oni koji su grčkoga zakona.“

Dakle, i drugi, koji nisu „*grčkoga zakona*“, a oni samo osobito.

Koliko je ta srpska svest bila snažna pokazuje i slučaj carskog generala barona Mikašinovića.

Pukovnik Belgradija u Slavonskom Brodu odlučio da se oženi Nemicom. Baron je time bio toliko ogorčen, te je 1767 godine pisao iz G. Karlovca mitropolitu Pavlu Nenadoviću u Sr. Karlovce, moleći ga da deluje na Belgradiju „*pošto je ona Nemica i katolkinja, pa da ne radimo sami na zatiranju svog naroda.*“ Ni visoki vojnički položaj, ni baronstvo nisu mogli u njemu prigušiti srpskog osećanja.

Hrvatske nacionaliste, bežeći od istine, tvrde kako je srpsku svest po Bosni, Hrvatskoj – Slavoniji i Dalmaciji raširila najpre Pećka Patrijaršija, pa posle propaganda Srbije.

Međutim, svi spomenuti pisali su za vreme kad nije bilo Pećke Patrijaršije, a pre obrazovanja Srbije.

NARODNA PESMA

Svoju srpsku svest izrazili su široki redovi zapadnih Srba u svojoj junačkoj pesmi. To je njihova književnost. A izrazili su je radikalnije no drugi Srbi, jer se srpsko ime ne pominje toliko ni u jednom srpskom području u narodnoj pesmi, koliko ovde. U Vukovim pesmama iz tih krajeva česti su stihovi:

**Srbi tursku kidisaše vojsku,
Od Srbalja niko ne pogibe,
Začulo se u srpske Kotare
Na se metnu srpsko odijelo,
Sastaše se i Srbi i Turci.**

U jednoj pesmi peva se o Udbini u Lici:

**Dal' su došli udbinski junaci,
Koji dižu četvu na Srbina?
Da čuvaju stražu od Srbina,
Da Udbinu Srbi ne haraju.**

U zbirci prote N. Begovića, Banovca nalaze se ovi stihovi:

**Dvorio sam srbinskoga kralja,
Srpskog cara silnoga Dušana.
.....
Treću daje caru Srbinskome.
.....
Tu je klobuk srpskog Patrijarha.**

U pesmi o osveti manastira Rminja, na međi Bosne i Like, koji su Turci spalili, peva se:

**Udarila zorna Srbadija,
Sa svih strana biju Srbi Turke...
Od Srbalja malo ko pogibe.
Veselo se Srbi povратиše
I manastir Rmanj osvetiše.**

Vanredno svedočanstvo snage srpske narodne svesti je pesma uspavanka, koju je baba Laja Koruga, iz Sadilovca na Kordunu, pevala uz kolevku svog unučeta. Ona glasi:

**Srpska vjera poginuti neće,
Srpska slava potamniti neće,
Car se Lazo zaboravit neće,
Obilić se pregoreti neće,
Jug Bogdan se spominjati oće,
I Kosovo polje žalostivo,
Dok je sunca i dok je mjeseca.
Branković se proklinjati oće,
Dok Srbina na svijetu ima.**

Dva profesora budimskog Univerziteta, Piler i Miterbaher, proputovali su, u drugoj polovici osamnaestog veka, Slavoniju i objavili putopis 1783, pod naslovom: „**Put kroz požešku slavonsku pokrajinu**“. U toj knjizi kažu kako je narod vanredno pevao u pesmama slavna dela svojih kraljeva i despota.

I M. A. Reljković, Slavonac, u svom „**Satiru**“ spominje kako su Slavonci pevali Kraljevića Marka. Navodi za primer i pesmu o diobi Jakšića i kako su Jakšićima često dolazili gosti:

**Pohodiše srijemski knezovi
I sam glavom srpski car Stjepane.**

Svakako, ni ove budimske profesore, ni M. A. Reljkovića, a ni župnika Krmpotića nije zavela ni propaganda Pečke Patrijaršije, ni Srbije, kojih tada nije bilo, ni grofa Kuena pl. Kalaja i barona Burijana, koji će se pojaviti tek iza 100 godina!

Ovoj jakoj narodnoj svesti dva su razloga.

Ovi Srbi došli su iz centralnih srpskih oblasti, gde je nastala srpska država i razvila se srpska narodna pesma i iz Bosne, gde je srpska svest bila toliko jaka, te je nije mogla prigušiti ni rimokatolička crkva, pa se i banovi rimokatolici Matija Ninoslav i Stjepan Kotromanić osećahu Srbima.

Na drugoj strani, nasrtaji rimokatoličke crkve da te Srbe pounijati i porimokatoliči i odrodi izazvali su reakciju srpskog nacionalizma. Tako su svoje srpstvo naglašavali i u narodnoj pesmi više no igde drugi Srbi, koji nisu bili ovoliko ugroženi. A to se pojačalo još usled snaženja starčevićanstva među Hrvatima.

Ugroženi, zapadni Srbi hteli su da ih sve oko njih podseća svakog dana na Srpstvo. Zato su vezli na jastučićima, ćilimima, peškirimama, kapama, srpski grb i zastavu i izrezivali na duvanjarama, guslama, preslicama, čaturama, tanjirima drvenim, štapovima. Žene su nosile marame, oivčene trobojkom, sastavljenom od crvenog, plavog i belog crepa.

U javnosti su se često upotrebljavale fraze: Srbine brate, Srbine srbakoviću, Srbine i srpski sine, Srbine od Srbina. Tu su postale i reči srbovati, čelik – Srbin, pa se s njima i sad služe. Sve skoro njihove novine imale su u naslovu Srpstvo: Srbin, Srpska Reč, Srbobran, Srpski glas i dalje.

To dolazi danas Srbima iz Srbije smešno i preterano, jer oni nisu nikad bili toliko ugroženi. Ovde je to pojava prirodna, logična i vrlo ozbiljna.

U tom žarkom rodoljublju je vrelo i neverovne darežljivosti ovih Srba, kad je u pitanju opšta srpska stvar, čemu su svedoci svi novi doseljenici u SAD i Kanadi.